

De kunst van de liturgie

Kees Kok, Gooi en Sticht, 2004

Jef Schoenaerts

Samenvatting, beschouwingen en vragen ter reflectie

Vooraf...

1. Bedoeling van dit initiatief: de lectuur als insteek voor een zoektocht in eigen groep

Liturgie is voor veel kerkelijke groepen een wezensbestanddeel van hun activiteit. Daarom is het van belang over dat kerngegeven regelmatig te reflecteren. Een rist vragen van allerlei slag (theologische, praktische, vragen rond beleving, ...) dringen zich hierbij op zoals

- Wat is het wezen van liturgie eigenlijk? Wat is het doel, de finaliteit ervan?
- Waarom vieren wij vandaag liturgie zoals we ze vieren? Hoe staan we hiermee binnen de christelijke traditie en is die "traditie" éénduidig? Is ze statisch of dynamisch?...
- Welke taal spreken en zingen we? Raakt die taal aan de realiteit? Hoe ontmoeten traditie en ervaring hierin elkaar?
- Hoe beleven we liturgie? Als groep? Als individu?
- Welke rol spelen de deelnemers? Wat met participatie, met het opnemen van verantwoordelijkheden?
- Wie kan voorganger zijn? Moet dit een gewijde (celibatair) zijn of kan het ook een "toegewijde" (en gevormde) m/v zijn?
- ...

2. Praktische aandachtspunten bij het gebruik van dit document

Dit document bevat twee elementen die je ook los van elkaar kan hanteren nl.

2.1. Een samenvatting van de inhoud

- In de samenvatting vind je kerngedachten van elk onderdeel van het boek. Uiteraard blijft zulke samenvatting een subjectief gegeven. Bovendien ben ik een niet-theoloog wat mijn lectuur en het begrijpen ervan mee bepaalt. Best is zelf af en toe te kunnen teruggrijpen naar het boek om te verifiëren, te verbreden, andere accenten centraal te stellen, ...
- Door aan mezelf opgelegde ruimtebeperking zijn citaten soms niet in hun totaliteit overgenomen.
- Soms vind je tussen vierkante haakjes persoonlijke vragen/bedenkingen van ondergetekende.

2.2. Vragen om in gesprek te gaan

Op het einde van (bijna) elk onderdeel vind je enkele mogelijke vragen/suggesties ter bespreking. Je kan de samenvatting overslaan en onmiddellijk naar de vragen/suggesties ter bespreking gaan. Meerdere vragen kan je immers ook los van de tekst in groep bespreken.

2.3. Over het boek zelf...

Mijn appreciatie...

Het boek is soms wat "taai", soms zelfs wat saaie lectuur. Maar het heeft zeker een aantal verhelderende (bv. over de "liturgische driehoek") en boeiende (bv. over "de zin van de schrift") onderdelen die te denken geven. Je leest het boek best niet uit van A tot Z. Het is wellicht goed om vooraf iemand te laten bekijken wat het lezen waard is... en dan pas een thema aan te pakken.

Hoe bekom je het als je de basistekst zelf wil lezen?...

Het boek is nog verkrijgbaar via de website van Leerhuis en Liturgie Amsterdam aan 12,50 euro. (www.nieuweliefdeleerhuis.com)

Inleiding (benaderingswijzen van) Het verschijnsel liturgie (pag. 9 -21)

Bijbelse benadering van/visie op liturgie

-De rol van de liturgie in de Bijbel, in de godsdienst van Israël en van Jezus?

“Bijbels gesproken staat heel de liturgie, de joodse én de christelijke, in dienst van gerechtigheid en verzoening. Zij is mensendienst in Gods naam” (pag.12) De profeten waren de woordvoerders van een bewustwordingsproces, van “een visionair inzicht” in de negatieve maatschappelijke functie die religie en macht, tempel en koningschap meestal hebben”. Zij leveren een permanente religiekritiek ... ze wijzen de tempeldienst niet a priori af maar stellen haar als het ware onder curatele van de gerechtigheid ... Liturgie kan alleen godsdienst zijn als het gericht is op mensendienst, op onderling dienstbetoon en dienst aan de wereld. (pag 11)” (zie ook citaat uit Jesaja met kritiek van Jahweh op offers, feesten en rituelen / verwijzingen naar gelijkaardige teksten van Amos en Jeremia pag. 12) “Jezus deelde deze profetisch-kritische benadering van de eredienst.” (cfr. verhaal over de kooplui in de tempel of de tekst van Matth. 5,23-24).

[straffe uitspraken hierboven! Hoe moet ik dat begrijpen? Gaat liturgie, gaat godsdienst in essentie enkel over mensendienst, over menselijke verhoudingen? ...]

Rituele benadering van de liturgie

-Als ritueel is de liturgie een algemeen menselijk verschijnsel (de mens als “animal rituale”). Rituelen verwijzen naar het grotere, alomvattende geheel en ontleen hun betekenis aan afspraken, neergelegd in mythen en verhalen, wetten en voorschriften die vanuit de oorsprong van de groep zijn ontstaan en zo tot traditie zijn geworden. Christelijke rituelen ontleen hun betekenis aan afspraken, die gedurende twintig eeuwen zijn bewaard in Schrift en traditie. Liturgie is ook een verzamelnaam voor alle christelijke rituelen (traditioneel benoemd met de term “sacramenten”). “Rituelen vormen als het ware een index, een traditioneel voorgegeven ordening, die leven en samenleving beschermt tegen de terreur en de willekeur van de geschiedenis. Daarom kan men ook in principe geen nieuwe rituelen uitvinden, dat is een contradictio in terminis...”

[Wat betekent dat “voorgegeven” zijn? Kan men effectief geen nieuwe rituelen uitvinden?...]

“Bestaat niet voortdurend het gevaar dat de liturgie als ritueel zich richt naar “de bestaande orde”... dat zij die orde legitimeert en maatschappelijke emancipatie, solidariteit en gerechtigheid – haar eigenlijke opdracht – in de weg staat?” (pagina 13)

Oorsprong van de liturgie

-“De christelijke liturgie is naar vorm en inhoud van joods-bijbelse oorsprong.” (p 14) De verwijdering tussen beide is deels gevolg van de verwoesting van de tempel in het jaar 70 waardoor het rabbijnse jodendom owv de diasporasituatie haar identiteit (die middelpuntzoekend was) sterk ging beklemtonen tegenover de middelpuntvliedende beweging van de christelijke gemeenten. De groeiende verschillen hebben minstens twee belangrijke oorzaken. De **eerste oorzaak** is dat de christelijke liturgie geconcentreerd werd op Jezus en diens levensverhaal (het “Nieuwe” Testament) dat steeds meer ging functioneren als verbetering of zelfs vervanging van het geloofsverhaal van Israël (het “Oude” Testament) wat indruist tegen de bedoelingen van Jezus zelf (Ik ben niet gekomen om Mozes en de profeten af te schaffen...). De **tweede oorzaak** is de inculturatie van het christendom in de “heidense” wereld.

-**Een stukje geschiedenis....** In oorsprong was de Bijbel het eigenlijke en enige liturgische boek. Pas vanaf de 5de eeuw begon men de liturgische teksten te onderwerpen aan de goedkeuring van de verschillende plaatselijke concilies. Men gaat dan van “intuïtie naar institutie” met rituele fixatie van de liturgie. “Belangrijke gebeden ... heetten voortaan “oratio periculosa” omdat het maken van

fouten of vergissingen de effectiviteit ervan in gevaar kon brengen. In dit proces van ritualisering verloor de liturgie haar “vanzelfsprekendheid” (ook omwille van de taal, het Latijn waardoor het ook een klerikale liturgie werd). Vaticanum I heeft het Romeinse eenheidsmodel enkel verstevigd. Vaticanum II heeft ten gronde niet zoveel veranderd (behalve bv. invoer van de volkstaal die echter officieel beperkt blijft tot vertaald, Middeleeuws Latijn dat de “vanzelfsprekendheid” in de weg blijft staan). Zo zijn de nieuwe liturgische boeken met hun nieuwe rubrieken bijna volledig “Romeins”. “Maar van enige diepgaande bijbels-theologische vernieuwing is er geen sprake, noch van enige invloed van het veranderde wereld- en mensbeeld. Er is een nieuwe vorm van ritualisme en rubricisme geschapen...” (pag.17)

Vragen bij de inleiding

1. “Liturgie kan alleen godsdienst zijn als het gericht is op mensendienst, op onderling dienstbetoon en dienst aan de wereld.” (pag. 11)

Is dat de enige mogelijkheid? Is dit geen eenzijdige insteek? Is liturgie dan géén godsdienst (en dan ook irrelevant?) als het zich bv richt op het verlangen tot contact met “god”, het goddelijke?...

Hoe omschrijven we zelf wat we binnen onze gemeenschap “liturgie” noemen?

2. Het boek focust bijna uitsluitend op de eucharistieviering (vaak in het eerste deel, in het tweede deel zelfs helemaal). Bezondigt de auteur zich hiermee niet aan een overwaardering van de “mis” als (bijna) exclusieve vorm van liturgie?

Hoe kijken we binnen onze gemeenschap naar andere vormen van liturgie zoals die vroeger sterker aanwezig waren (gebedsdiensten, bedevaarten,...) of vormen van liturgie die door interreligieuze contacten steeds meer gemeengoed worden (meditatie, persoonlijk gebed, rituelen buiten het kerkelijk-klerikaal gebeuren,...) Zien we die andere vormen als verrijkend voor het geheel van de liturgie of enkel als “morrelen in de marge” en van louter individueel belang?

Hoofdstuk I. Liturgica

I.1. De liturgische driehoek (pag. 24-29)

-Woord

“Liturgie is voortgekomen uit, en bestaat dankzij het woord ... als de taalwereld van Schrift én traditie ofwel de bijbelse geloofstraditie. ... Het gaat om het doorgaande, onvoltooide, dus ook onvolmaakte verhaal van de dialoog tussen de bijbelse god en mensen die van hem gehoord hebben, om het voortgaande gesprek. ... Als oudste en meest eerbiedwaardige deel is de Bijbel het “erewoord” van de geloofstraditie. ... Om betekenisvol te blijven, moet het telkens met nieuwe ervaring worden geladen. ... Geen traditie zonder Bijbel. Maar ook geen Bijbel zonder traditie. En: zonder Bijbel geen liturgie.”

De woorden wordt in de liturgie kracht bijgezet met daden, met symbolische handelingen, rituelen... vanouds “sacramenten” genoemd. Alle liturgie is sacramentele handeling, symbolische activiteit. Augustinus omschrijft “sacrament” als “Venit verbum ad elementum et fit sacramentum”. De symboolkracht van elementen (als water, brood, zout) wordt pas effectief als ze via erbij gesproken woorden worden ingeschakeld in het grote verhaal. Zonder liturgische symbolen en symboliek is geen goede liturgie mogelijk.

Na de liturgievernieuwing van Vat II die te verbaal zou zijn ontstond de roep om nieuwe symbolen en rituelen. “Nieuwe symbolen en rituelen uitvinden is echter geen alternatief, want die zijn niet maakbaar. En dat is ook niet nodig want er bestaat een onuitputtelijk historisch “repertoire” van

liturgische symboliek. (die moet tot leven komen vanuit de (her)lezing en herleving van het grote verhaal waarin zij oorspronkelijk thuishoren.)

-Driehoek

Het woord zet de liturgie in werking als een proces, een samenspel van woord en antwoord.

Voorstelling van de liturgie als een interactieve driehoek, als interactie tussen **het gehoorde woord, het gevierde woord en het geleefde woord**. Kok past dit toe op de eucharistie.

Dienst van het woord: het gehoorde woord, de geloofstraditie met de Bijbel als “erewoord”, een liturgisch leerhuis, het horen van het woord en de uitleg ervan staan centraal.

Meteen is er ook het vieren: in lied en gebed, acclamatie, ... wordt het gehoorde woord geïnterpreteerd, doorgelicht, ... toegeëigend, verinnerlijkt met als hoogtepunt “het werkzame teken van breken, eten en delen van brood en wijn”, de uitdrukking van de bereidheid tot deelname aan het “messiaanse project”.

Daarnaast is er ook het geleefde woord, een afdalen naar de plaatsen waar mensen hun verantwoordelijkheid dragen: relatie, gezin, werk, politiek, ...

De auteur illustreert deze liturgische driehoek ahv het Emmaüsverhaal.

-Eenzijdigheden

“Binnen het liturgisch proces is een evenwichtige relatie en interactie tussen horen, vieren en leven, tussen verleden, heden en toekomst, overlevering, ervaring en toepassing van groot belang.”

De auteur belicht 3 types van liturgie en wijst op hun eenzijdigheden, op het verstoorde evenwicht. (bv. binnen de katholieke traditie is de concrete situatie van de gelovigen vaak ver te zoeken en ligt de klemtoon op sacraliteit en esthetiek.)

Niet alleen in de liturgie zouden de drie dimensies van het woord aan bod moeten komen. “Vaak wordt daardoor de liturgie overvraagd en overbelast. Buitenliturgische activiteiten als het bijbels leerhuis, andere vormen van bezinning, meditatie, politiek beraad en wederzijdse dienstverlening zijn voorwaarden voor een zinvolle liturgie ...”

Vragen bij I.1...

1. De Bijbel, het “erewoord” van de geloofstraditie blijft slechts betekenisvol als het *“telkens opnieuw met nieuwe ervaring geladen wordt”*.
(hoe) Doen we dat binnen onze gemeenschap? Wie staat daarvoor in? Kan je dat leren?...
2. Nieuwe symbolen en rituelen uitvinden kan niet, ze zijn niet maakbaar.
Is dat effectief zo? Vraagt onze eigen, veranderende levenscontext niet om nieuwe symbolen en rituelen?
(hoe) Kunnen we putten uit dat “onuitputtelijk historisch “repertoire” van liturgische symboliek?
3. Kunnen we binnen onze eigen liturgie in onze gemeenschap spreken van een evenwicht horen-vieren-leven?
4. Is het vieren als *“de toeëigening van het woord”* (enkel) een act van elke individuele gelovige of is het ook een gebeuren als gemeenschap? (hoe) Kunnen we dit versterken?

I.2. Vanzelfsprekende taal (pag. 30-37)

-Taalstilstand

“Levende liturgie bestaat bij de gratie van de actieve overlevering van het woord. Niet bij de gratie van het overgeleverde, in dogmatiek en sacrale taal gestolde woord.... Liturgie is naar haar aard **‘traditie-in-uitvoering’**... Traditie als de verzamelde geloofservaring van voorafgaande, bijbelse en nabijbelse generaties ... Traditie wordt door onze ervaring beproefd, vernieuwd en verlevendigd.”

-Nieuwe schakelingen

“Nog altijd vormt de gangbare, officiële kerkelijke liturgische taal een gesloten, religieuze taalwereld, waarin de betekenissen vervreemd zijn van de alledaagse leefwereld. Er zijn *“nieuwe schakelingen nodig om het geleidingsvermogen van de woorden te herstellen”* (Schulz)

De auteur geeft voorbeelden (middeleeuwen, Luther, Bonhoeffer, de joodse schrijver Schulz)

- Bv. Luther wilde niet alleen vertaling in de landstaal maar *“...die vertaling moest ook begrijpelijk zijn: men moet vrij vertalen, oude woorden laten varen, andere passende woorden zoeken die de inhoud opnieuw kunnen verwoorden.”*
- Bv. Bonhoeffer pleitte voor *“... een niet-religieuze interpretatie van bijbelse en religieuze begrippen ... een interpretatie die ons niet verwijst naar een andere werkelijkheid naast (of zelfs tegenover) deze wereld ... een interpretatie waarin heel het menselijk leven, niet alleen één apart religieus segment, betrokken is.”*

“Werkelijke vernieuwing van liturgie en liturgische taal kan slechts het resultaat zijn van grondige herbronning en duurzame heroriëntatie op alle kerkelijke niveaus En dan nog zijn er dichters nodig om de nodige schakelingen te maken en haar geleidingsvermogen te herstellen.”

-De ruimte van het volledige leven

Liturgische taal moet in staat zijn de “ruimte van het volledige leven (alles wat ons aangaat) tot uitdrukking te brengen”.

Verschil tussen alledaagse omgangstaal en liturgische taal?

+ Het is geen platte praat (Gerede), geen kerkelijke logica (dogma) of informatica (catechese).

+ Het is een vorm van tweede taal, de taal van wat eigenlijk niet te zeggen is, waarin het tekort van de woorden wordt ervaren. – “Maar zwijgen is ook niet vol te houden...”

+ Ze is trouw aan de Schrift, ze is verwant aan het zinsverband van de bijbelse traditie. Dat moet “haar behoeden voor onkritische aanpassing aan “deze wereld”, aan de bestaande orde.” Maar tegelijk gaat het in die Schrift om (het vernieuwen van) deze wereld als de neerslag van zowel lijfelijke ervaringen als slavernij, ballingschap, armoede, dood als van het verlangen naar en geloof in een nieuw begin: brood en vrijheid voor allen, leven in gezondheid en vrede, ... Dit alles hoort thuis binnen de “ruimte van het volledige leven” en hoort binnen de liturgie tot het bidden en zingen.

-Wat is “authentieke” liturgische taal? Aan welke voorwaarden moet ze voldoen?

+ Een zekere poëtische kwaliteit (wat niet betekent: moeilijke woorden of geraffineerde esthetiek of spontaneïteit) en onderlinge samenhang van de woorden.

+ regelmatige omgang met de Schrift is een vereiste voor de ontwikkeling v liturgische taalgevoeligheid. Daartoe moet een hernieuwde kennismaking met de Bijbel een erflast aan misverstanden uitroeien zoals een christocentrisch-dogmatische lezing (RKkerk), gestold of moralistisch (reformatorisch). Het “leerhuis” (regelmatig, samen, met behulp van deskundige lezers zich buigen over de tekst) is hier onontbeerlijk [!] waarbij dit leren “... gepaard moet gaan met het lezen en spellen van de actuele mensenverhalen in de vele andere talen uit het dagelijks leven van de gemeente ... als “resonantieruimte waarin de Schrift pas ter sprake en tot leven kan komen.” (pag. 36)

+ “creatief zijn vanuit de actuele cultuur ... waar de geschiedenis zicht opent naar de toekomst, naar bevrijding, gerechtigheid, nieuwe humaniteit.” (Chauvet) Hij geeft daarbij een positieve invulling aan secularisatie nl. “de secularisatie als de eis tot autonomie van politiek, wetenschap, .. tov religie heeft niet de dood van het sacrale tot gevolg maar zijn metamorfose: men is getuige van een religieuze desacralisatie en een a-religieuze resacralisatie. Het heilige verplaatst zich van objecten als het huwelijk, de traditie, ... naar een sacraliteit van historische aard: socialisme, autonomie, pluralisme, bevrijding, geweldloosheid, ecologie. Deze verschuiving vindt haar weerklank in de Bijbel, in het bijzonder in de profetie.” Pag. 36 [lang citaat! ...]

“Uiteindelijk zal de liturgische praxis zelf de belangrijkste toetssteen zijn voor de authenticiteit, de kwaliteit en de houdbaarheid van de liturgische taal. Het kaf zal verwaaien...”

Vragen bij 1,2

1. Zijn er niet nog andere “voorwaarden” (of eerder constituenten) voor “authentieke” liturgische taal? Zou een “bevruchting” door andere religies (als andere “vensters op het goddelijke”) een inspiratiebron kunnen zijn? Andere elementen nog?...
2. “De liturgische praxis als belangrijkste toetssteen voor de authenticiteit...” Puur vanuit de binnenkant van een groep gezien werkt dit principe cfr zowel de volgelingen van Mgr. Lefevre zullen dit wellicht beamen als de Amsterdamse Studentenekklesia. (hoe) Kan dit fragiel criterium toch werken?...
3. Chauvet spreekt over “een a-religieuze resacralisatie” met weerklank in de Bijbel. Hoe kunnen we dit verstaan? Spoort dit samen met het zoeken naar nieuwe vormen van “sacraliteit in het alledaagse”? ...

I,3 De biddende wijs (pag. 38 – 45)

-Verlangen

“De taal van de liturgie is de gebedstaal: zij staat in de biddende wijs.” Het liturgisch bidden onderscheidt zich van het persoonlijke en andere wijzen van bidden doordat het verbonden is met het gehoorde woord, het ontleent zijn taal en beelden primair aan de Schrift en leeft van de dialoog daarmee. Volgens de Joodse traditie komt het eigenlijke bidden niet zozeer voort uit de behoefte van de mens maar uit het verlangen van God. [cfr. “Gij zijt toch zelf de ziel van mijn gebeden.”] Bidden is je hart richten op dat verlangen en het tot de jouwe maken. Dat sluit een confrontatie met de eigen situatie en behoeften niet uit en die confrontatie hoeft niet altijd op harmonische overeenstemming uit te lopen. (cfr. in de Bijbel: Job, het morrende volk in de woestijn,...) Dergelijke conflicten en worstelingen “met God en de mensen” komen in veel christelijke liturgische gebeden en liederen vaak te weinig aan bod.

-Aandacht

Mtt. 6,6-15: “Als je bidt, ga je binnenkamer in en doe de deur achter je dicht ... Je zoekt het verborgene op om je te verstaan met de Verborgene.” Het gaat niet om een omhaal van woorden, geen privébehoefte maar wél “... dat je bidt om wat nodig is, om het verlangen van God”. Bidden vraagt een luisterhouding, vraagt aandacht (=in gedachten houden). Waar richt die aandacht zich op in de specifieke vorm van bidden die liturgie heet? De auteur reflecteert daarover vanuit het Onze Vader.

Enkele elementen daaruit...

+ Jezus geeft zijn leerlingen geen nieuw gebed: hij vat de wil, het verlangen van zijn Vader in enkele zinnen samen. Het OV heeft diepe Joodse wortels (cfr de term “onze vader”// de gelijkenis met belangrijke joodse gebedsteksten zoals het Achttiengebed// de toevoeging “want van U is het koninkrijk...” is ontleend aan het gebed van David Kr.29,10-20)

+ Vader/Moeder... Een woord zeer dichtbij maar tegelijk (“in de hemel”) zeer ver weg.

Heel stuk met [weinig overtuigende] toelichting waarom het gebed niet start/kan starten met “Onze Moeder” (pag. 41-42). Afronding daarvan met: “Het meest wezenlijke ... antwoord biedt de Bijbel zelf. “Vader” en “Koning” zijn daarin niet de gewichtigste “namen” voor God, dat is de Naam zelf, de Naam die moet worden geheiligd. En die overstijgt ... elk onderscheid mannelijk - vrouwelijk.”

+ De Naam... [mooi onderdeel] “Uw Naam wordt geheiligd, dat wil zeggen: gekend en gedaan, door mensen.” [sterk onderdeel!] De Naam van God is dus een program voor de mens (samengevat in de Tien Woorden) dat in elke tijd aan elke nieuwe situatie moet worden aangepast, en op ieders eigen leven moet worden toegepast.

Hoe luidt die Naam? Hij wordt aan Mozes (Ex.3) geopenbaard als een vorm van het Hebreeuwse werkwoord “zijn”: JHWH, “Ik zal er zijn”: een belofte van aanwezigheid, van bevrijdende aanwezigheid. “De naam zelf is met al zijn adjectieven de hoorbare voorkant van God.” (Ex. 34,5-7).

+Brood en vergeving... Twee citaten uit dit onderdeel:

- “Brood delen en schuld vergeven: dat zijn de belangrijkste opgaven die horen bij de Naam van God als program voor de mens.”
- “Liturgie is ten diepste :dienst der verzoening”. Dat is de zwaarste, de gewichtigste taak die de gemeente in navolging van de Naam en van Jezus kan verrichten.”

Vragen bij I,3

1.Liturgisch bidden verschilt van het persoonlijk bidden omdat het eerste verbonden is met het gehoorde woord, met de (taal en beelden van de) Schrift en de dialoog daarmee. (aldus de auteur)

(In welke mate) is het liturgisch bidden (altijd?) zo onlosmakelijke verbonden met de Schrift?

Hoe bid ik als individuele deelnemer aan de liturgie? Is dat anders dan het persoonlijk gebed?

2. Op welke manier creëren we in onze liturgie voldoende “luisterhouding” naast/doorheen het gesproken en gezongen woord?

I,4 De kerk en haar kunst

(of: de liturgische kwaliteit van de ruimte waarin de ekklesia bijeenkomt) (pag. 46 – 52)

-Van huis naar kerk

“De kerk is dus begonnen als ekklesia; niet zozeer als godshuis, maar als huis vol mensen.” (net als de synagoge – in tegenstelling tot de tempel – een leerhuis was en tegelijk het religieuze, sociale en culturele centrum van het joodse leven, geen godshuis maar een mensenhuis).

De eerste christenen kwamen bijeen in de tempel, bezochten de synagoge en kwamen daarnaast samen “in een of ander huis” voor het breken van het brood. Vanaf de 4de eeuw wordt de “basilica” stilaan de eigen sacrale ruimte waar liturgie werd gevierd en werd de kerk sacraler en klerikaler, meer godshuis dan mensenhuis. Waar aanvankelijk de altaartafel nog midden in de ruimte stond tussen het (staande) volk, verhuisde het altaar naar het (steeds groter wordend) koor waar de clerus de liturgie in het Latijn “voltrok” en het volk toeschouwer werd.

-Liturgische kwaliteit van de ruimte waar de ekklesia bijeenkomt

Vraag is of de ruimte geschikt is voor een liturgische bijeenkomst waarin

+ het woord gehoord en verstaan, uitgelegd en gevierd kan worden

+ de ekklesia zich thuis kan voelen

+ de liturgie verbonden is met het leerhuis en met de wereld waarin het woord geleefd moet worden

+ koor en zangkoor, gemeente en voorgangers zo volledig mogelijk op elkaar betrokken zijn.

-De kunst van de liturgie

Een onderdeel over (hedendaagse) kerkelijke kunst. [Niet echt inspirerend voor de(ze) lezer.]

Vragen bij I,4

1. "De kerk werd sacraler en klerikaler ... meer godshuis dan mensenhuis." (pag 47)

Staan "godshuis" en "mensenhuis" tegenover elkaar? Sluiten ze elkaar uit?

Waarom beantwoordt de ruimte van je eigen geloofsgemeenschap het meest? Ben je daar gelukkig mee?..

2. Beïnvloedt de ruimte jou bij het vieren? Of is "Zomaar een dak..." jou genoeg?

3. Stel dat jouw gemeente de eigen vertrouwde ruimte zou (moeten) verlaten: waaraan zou een andere ruimte dan moeten beantwoorden?

Hoofdstuk II. De onwrikbare mis

II.1. Vorming en hervorming (pag. 58-66)

Dit onderdeel is een vogelvlucht doorheen "... de zeer gecompliceerde ontwikkelingsgeschiedenis van de (mis)liturgie..." (ahv het boek "Missarum sollemnia" van J.A. Jungmann)

Enkele elementen daaruit...

-De mis heeft een nog duidelijk herkenbare Joodse oorsprong (cfr. de "dienst van het woord" komt vanuit de joodse synagogale liturgie; het tweede deel van de mis komt voort uit joodse rituelen rond de Pesach (het joodse paasfeest) o.a. breken/delen van het brood, rondgaan van de wijn, zegenbeden,... Jezus betreft die maaltjedituelen op zichzelf (een "nieuw" verbond)

- Stappen in de geschiedenis van de westerse liturgie zijn o.a. rond 600 "rubricering (tot "... heilig en onaantastbaar geworden liturgische teksten en rituelen...") en klerikalisering (door o.a. het Latijn) tegenover eerste 5 eeuwen vrije tekstimprovisatie // reformatie met terugkeer naar de bron, de Schrift // Concilie van Trente met 400 jaar verdere uniformisering en langdurige verstarring (waarbij kenmerken: sterk offerkarakter, werkelijke tegenwoordigheid van Christus in brood en wijn, strikte rubricering exclusief voorbehouden voor de (celibataire) priester, Latijn als rituele taal) // Vaticanum II bracht een liturgie voort die naar taal en vorm niet wezenlijk anders was dan de eeuwen daarvoor.

Vraag II,1

Gedurende de evolutie van de liturgie is het gewone volk herleid tot toeschouwer in een "drama".

Hoe kan het volk opnieuw een grotere plaats krijgen in de liturgie?

Zijn er randvoorwaarden om het volk die grotere plaats toe te wijzen?..

II,2. De complexe opening (pag.67-74)

-Het ik van de liturgie

De gemeenschap van gelovigen komt bijeen “als geroepen”. Het “ik” van de liturgie is niet de enkeling of de som van de afzonderlijke individuen maar “het totaal van de gelovige gemeenschap.”

De plaats en functie van de voorganger in de liturgie? (zonder hier uitvoerig op in te gaan)

+ Hij/zij roept de gemeenschap bijeen en houdt haar “aan het woord”

+ Het is zijn verantwoordelijkheid dat het woord gehoord, gevierd en beleefd wordt.

+ Hij is de verbinding van deze gemeente met “heel de geloofsgemeenschap” en met heel de voorafgaande bijbelse geloofstraditie.

+ Hij is gastheer/gastvrouw en heet welkom, leidt in, gaat voor, nodigt uit.

-Entree

De gemeente komt bij elkaar, wordt bijeengeroepen “in de Naam” (cfr. “In de naam van de Vader...”).

Die naam staat voor een program, een levensleer (cfr. 1,3). “Bij het begin van de liturgie worden de enkelingen door de voorganger “geïdentificeerd” als leden van die omvattende geloofsgemeenschap die voor die Naam, dat program hebben gekozen...”

-Boete en biecht// Kyrie// Gloria

Boete De auteur verwijst naar o.a. de strijd in de eerste eeuwen of de kerk een volkse “school voor zondaars” dan wel een “elitaire gemeenschap van heiligen” moest zijn, naar de verhouding tussen de individuele biecht en de schuldbelijdenis (“Confiteor”) in de liturgie, ...

Kyrie Sinds de 5de eeuw in de westerse mis terechtgekomen vanuit het (Midden-) Oosten als voorbeden/gebeden door de aanwezigen. Door de klerikalisering van de liturgie is de rol van de gemeente als aandrager van gebeden en intenties op de achtergrond geraakt en kreeg het Kyrie een dogmatisch-liturgische functie. (pag 72)

Gloria Rond 500 in de mis opgenomen. Een hoog christologisch gehalte...

Vragen bij II.2

1. Aan de plaats van de voorganger wijdt de auteur nauwelijks aandacht. Toch is dit een belangrijk aspect. Hoe te denken over “het sacrament van het priesterschap”? Over “gewijde” voorgangers? Over de exclusieve toewijzing van het voorgangerschap in de eucharistie aan een mannelijk (celibatair) priester?...

Hoe denken we zelf over functie en plaats van de voorganger binnen de liturgie?...

Zou naast (of in plaats van) de “gewijde” ook de “toegewijde” voorganger kunnen zijn?

Onder welke voorwaarden?....

2. Bij liturgie ben je als individu aanwezig zonder dat het een individuele aangelegenheid is. Hoe kan die “identificatie” met de groep versterkt worden?

II,3 De zin van de Schrift (pag. 75-81)

-Groot verhaal

“... toch is de zin (van de Schrift) nergens te vinden dan in de concrete lettertekens, het Woord nergens dan in de woorden...”. “In de liturgie gaat het om de zin van de Schrift, van het gehoorde woord. Veel misverstanden komen voort uit de dogmatische geloofsformuleringen waarmee de doorsnee kerkganger is opgevoed en waardoor het verhaal, het zinsverband van de Schrift zelf, is gekortwiekt.”

De Bijbel zelf moet telkens herschreven worden vanuit de levende omgang met de traditie en voortgaande herlezing van de Schrift. Dergelijk proces is een zaak van heel de kerk en van elke ekklesia en is veel te omvattend voor liturgie en prediking alleen. “Daar is een leerhuis voor nodig, van waaruit de liturgie steeds opnieuw bevoorradt wordt.” Waar dergelijk proces ontbreekt, blijft de lezing van de Schrift een relatief zinledige bezigheid... en een makkelijke prooi voor misverstanden. “Dan gaat het al gauw niet meer om de zin van de Schrift die de woorden transcendeert, maar zetten wij onze eigen zinnen op de woorden en laten we ze buikspreken of halen er de scherpe kantjes af.” Daarbij wordt makkelijk vergeten dat de Bijbel niet religieus neutraal is maar partijdig cfr. Miskotte: “Zo kiest het Woord partij in den bevrijdingskamp der armen en ellendigen...” De Bijbel heeft betrekking op heel het leven in al zijn geledingen, ook op zijn sociaal-politieke dimensie. “De samenhang van het volledige mensenleven en de zin van de Schrift opnieuw ontdekken, bezingen, vieren en in leefbare termen omzetten, dat is wat liturgie zou moeten doen en daarbij is het leerhuis onmisbaar.”

-“Oud en nieuw”

In de eredienst van de synagoge (ook voor Jezus zelf en zijn leerlingen dus) stond de lezing uit Mozes en de Profeten centraal. Pas doorheen de canonisatie (150-500) van de verhalen en berichten aangaande Jezus tot christelijke bijbel met de afzetting ervan tegenover het “Oude Testament”, raakt de lectuur van “Mozes en de Profeten” steeds meer verdrongen in de christelijke liturgie. En waar het gebeurt, dient het “oude” enkel als voorzegging van het “nieuwe”, als illustratiemateriaal. Zonder het “oude” heeft het “nieuwe” echter geen been om op te staan. “Het levensverhaal van Jezus verliest zijn betekenis als het wordt losgemaakt uit het grote bevrijdingsverhaal dat ooit met de kinderen van Israël is begonnen. Dan gaat het boven de geschiedenis zweven als een abstract dogmatisch verhaal met eeuwige geloofswaarheden. Zo heeft het ... in de liturgie gefunctioneerd ... De mis is een “christocentrisch” ritueel geworden.” (pag. 76-77)

-Schriftlezing (= tekstkeuze en leesgewoonte)

Drie mogelijkheden van tekstkeuze nl.

+ lectio continua zoals in de eerste eeuwen. Nadeel: dit vraagt heel veel van de kerkganger én van de predikant. (bovendien schreven de bijbelse auteurs helemaal niet lineair...)

+ lezingencyclus (driejarig sinds Vat.II). Nadelen: grote tekstgehelen en bijbelboeken komen nooit aan bode en het “oude” dient nog steeds als opstapje naar het “nieuwe”.

+ vrije keuze van een tekst als toepassing op gekozen thema. [Nadeel is “buikspreken” cfr. hoger] Kees Kok: Bij de twee eerste mogelijkheden wordt over de hoofden heen gelezen. (owv verschillen in tijd, context, literair genre,... van al die teksten) “Veel christenen moeten de Bijbel opnieuw leren spellen... In de liturgie is de preek het meest aangewezen instrument voor dit spellingswerk.”

-Schriftuitleg (=preek)

De preek vervult een sleutelrol omdat hij ontcijfercodes biedt, toegangen opent en nieuwe horizonten biedt.

“Preken is een vak dat geleerd moet worden.” Het vergt taalkunst en een grondige voorbereiding (argwaan voor “spontaneïteit”). De preek hoeft geen monoloog te zijn. “Ook al is de preek zelf een

monoloog, de inhoud kan heel goed de weergave zijn van een levendige discussie: de preek als element in de dialoog met het woord die binnen de gemeente gevoerd wordt.”

Technische problemen voor de predikant die de Schrift werkelijk wil doen opengaan: o.a.

+ De zin van de Schrift recht doen door oog te hebben voor o.a. ontstaanstijd, mtsch. context, ...

+ Kennis hebben van de “basisinformatie” aan werkinstrumenten (o.a. lexica, commentaren, ...)

+De hermeneutiek van teksten respecteren: welk godsbeeld, mensbeeld, psychologie zit achter de tekst?...

“Zoiets als een leerhuis – gezamenlijke oefening in de omgang met de Schrift en traditie tegen de achtergrond van actuele levensvragen – is ... een conditio sine qua non voor elke predikant.” (80)

“Een preek maken zonder te weten wat er gezongen en gebeden zal worden, is fnuikend voor de liturgische cohesie. (“... een evenwichtige collage van de liturgische elementen ... vereist ook de nodige kunst van het weglaten. Het vereist gezagvolle deskundigheid van de voorganger om ... de zin van de Schrift niet te laten bedelven onder een veelheid van individ. ervaringen, meningen...”)

Vragen bij II,3

1. “De mis/de liturgie is een “christocentrisch” ritueel geworden.” (pag. 77)

Moét het, kàn het anders? Hangt dit samen met onze christologie, onze kijk op wie Jezus de Christus was/is?

Kan/moet ook hier de gegroeide aandacht voor het interreligieuze ons verder helpen?

2. De auteur stelt aan predikanten veel eisen o.a. basiskennis bezitten over (tijd, ontstaan, context... van) de Schrift, deel hebben aan het leerhuis, voldoende “taalkunst” bezitten, dialogaal ingesteld zijn, feeling bezitten voor liturgische cohesie, ...

Kan je dit alles verwachten van een (niet-vrijgesteld, niet-theologisch gevormd) individu?

3. Hoe verwerft iemand concreet het mandaat van predikant (ruimer: van voorganger) in onze plaatselijke gemeenschap? Welke criteria spelen daarbij in de praktijk een rol? Leidt dat tot goede resultaten?

II,4 De lex credendi (82-88)

De auteur verwijst naar lange discussies over de menselijkheid (Arius) vs goddelijkheid van Jezus (beslecht op de concilies van Nicea - 325 en Chalcedon -451) en over de herkomst van de H. Geest. Vooral kenmerkend voor het Credo is het sterk christologisch karakter.

Hij maakt ook een vergelijking met het “Sjema” (middenpunt van de synagogale eredienst)

Verschillen:

+ In Sjema gaat het over liefhebben en relatie vs in Credo gaat het over geloven

+ in Sjema staat God als bevrijder (uit Egypte) voorop vs Jezus die uit eigen kracht verrijst

+ Het Sjema is verbonden met het praktische leven vs Credo als een binnenkerkelijke tekst

+ Het Sjema is verbonden met de levende traditie vs het apologetisch-afstandelijke

Vraag of “... deze oeroude, beladen tekst van het Credo vandaag nog zeggingskracht heeft. ... Die eerbiedwaardige belijdenistekst vraagt ongetwijfeld om bestudering en kritische bezinning, om uiteenzetting in het leerhuis aan de hand van de Schrift die in het Credo zelf als getuige wordt aangeroepen: “secundum scripturas”. Maar een levende liturgie vraagt om levendiger en verhalender vormen van geloofsbelijdenis.”

(geeft een tekst van Oosterhuis als voorbeeld “waarin de bevrijder-God van de joodse Schrift, in het bijzonder Exodus, centraal staat en de messias nog wordt verhoopt”. pag. 87-88)

II,5 De gaven voor de maaltijd (89-94)

“Het laatste avondmaal” was verweven met het joodse paasmaal (seider) als viering van de bevrijding uit Egypte. Tijdens de seider identificeert elke jood zich met zijn/haar voorouders en betreft hij/zij de verhalen op zichzelf. Ook Jezus betreft op de avond voor zijn dood die maaltjedituelen op zichzelf. In de tekenen van brood en wijn vat hij heel zijn levensgang en leefwijze, zijn “vlees en bloed” samen: zijn inzet voor het koninkrijk van God, een andere wereldorde waarin alle mensen, de maatschappelijk ontrechten en marginales, tot hun recht komen. Zo moeten ook zijn leerlingen doen “tot zijn gedachtenis”. Daar ligt de oorsprong van de latere eucharistie.

“Scheidingen”/ontkoppelingen doorheen de tijd binnen het liturgisch gebeuren:

- + ontkoppeling van (letterlijk) gemeenschappelijke maaltijden van de eerste christengemeenten (de “agapè” waar de deelnemers naar vermogen alles zelf meenamen) en eucharistie waarbij men gaven meebracht voor de clerus en de armen en waarvan een klein deel (brood en wijn) werd aangebracht.
- + ontkoppeling van meegebracht brood en speciaal brood voor de eucharistie (de latere “hosties”).
- + ontkoppeling tussen (ver)kopen van missen en aanwezigheid erbij.

De offergang werd steeds meer een louter ritueel.

Pleidooi voor de noodzakelijke handhaving van de “agapè” als solidariteit maar dan wel onder hedendaagse uitingsvormen met o.a. naast concrete zorg voor de armen evenzeer de kritische aandacht voor economische structuren ed.

“De viering van de eucharistie zou het brandpunt moeten zijn van deze solidariteit.”

II.6 Zegenen en dankzeggen (95-102)

-Tot in de derde eeuw wordt de samenkomst van de christenen rondom brood en wijn “eucharistie” genoemd = dankzegging en zegening (de zegeningen die zij van godswege hebben ontvangen). Vanaf de vierde eeuw vindt de verschuiving plaats van dankzegging naar “offer”. Voor Augustinus vereenzelvigen wij ons met de “opofferingsgezindheid” van Jezus. Wij bekennen ons tot die gezindheid waardoor wij deel uitmaken van het ene lichaam van de messias. Dit raakt echter in de Middeleeuwen op de achtergrond waardoor “de eucharistie geleidelijk verandert van herhalingsgoefening in solidariteit (agapè) tot een herhaling van het kruisoffer van Jezus Christus als zoenoffer voor onze zonden Door de nadruk op de werkelijke tegenwoordigheid (realis praesentia) van Jezus onder de gedaante van brood en wijn verdwenen de symbolische betekenis ervan als “lichaam van de messias” en de mogelijkheid om zich daarmee te identificeren naar de achtergrond.” **Het offerkarakter heeft het maaltjidakarakter naar de achtergrond verdrongen.**

-In de vroege Middeleeuwen ontstond een tweedeling in prelatie (dankzegging) en canon (offergedachte die steeds algemener, abstracter en boventijdelijker werd)

Het instellingsverhaal (het hoogtepunt van het gevierde woord) is eeuwenlang geïsoleerd van het gehoorde en geleefde woord.

Auteur vermeldt als kenmerk bij de Nederlandstalige versie van de officiële Romeinse canon na Vat.II: "... het ontbreken van elke concrete, bijbelse en actuele zeggingskracht." Hij noemt een aantal karakteristieken op van de tafelgebeden van Oosterhuis o.a. het offerkarakter is weg, de eucharistie is "ontklerikaliseerd" en "gedemocratiseerd", de deelname van de gemeente, de dankzegging uit de pefatie weer geïntegreerd, het overbeklemtone van de instellingswoorden werd gereduceerd door de dankzeggende gedachte krachtiger aanwezig te stellen,...

Vragen bij II,6

- 1.(hoe) Kan de "offergedachte" nog aanvaardbaar zijn binnen het hedendaags geloofsaanvoelen? Maakt de gedachte van Augustinus in dat opzicht een kans begrepen en geaccepteerd te worden?
- 2.Hoe kijken we naar een eucharistisch gebed zonder expliciete instellingswoorden (zoals in enkele tafelgebeden van Oosterhuis)?

II.7 Breken en delen (pag 103-110)

"Breken en delen geschiedt in de evangelieverhalen over het laatste avondmaal in één beweging. In de loop van de liturgiegeschiedenis is deze beweging op vele manieren onderbroken en verbrokken geraakt door een grote hoeveelheid rituelen en gebeden..."

-Het Onze Vader Zoals bij veel andere vaste gebeden en formules dreigt altijd het gevaar dat ook de tekst van het Onze Vader tot sjabloon wordt, dat de woorden op den duur niets meer betekenen. Om de oorspronkelijke zeggingskracht te herwinnen zou men al die grote woorden op gezette tijden opnieuw moeten spellen en uitleggen, eventueel door de tekst zelf te parafaseren (bv. Oosterhuis).

-Het breken van het brood (oorspronkelijk was dit het symbool van de eenheid van de gemeente, nadien raakt dit op de achtergrond tvv de offergedachte,) de **vredeswens** en het communiceren. De auteur geeft hier grotendeels historische toelichtingen.

Vraag bij II.7

Is "breken en delen" (groot dankgebed en communie) zoveel mogelijk als een eenheid te beschouwen? Dan worden er best niet te veel onderdelen tussen gevoegd. Er is wel degelijk plaats voor het Onze Vader wegens zo ingeburgerd op die plaats en ook inhoudelijk "terzake". Ook de vredeswens hoort daar thuis. Wat kan verder nog daartussen? /Wat niet?...

II.8 Slotelementen (pag. 111-114)

O.a. een pleidooi om de voorbeden naar het eind van de viering te plaatsen waarbij men teruggaat naar het gewone leven (in het kader van het liturgische driehoeksproces nl. van het gehoorde en gevierde woord terug naar het geleefde woord). De formulering niet moraliserend of zakelijk maar in de biddende wijs en kort en krachtig. “...De ekklesiagangers vragen erom te mogen doen wat zij kunnen en geven uit handen – leggen in Gods hand – waartoe zij niet bij machte zijn.”

Hoofdstuk III. Het gezongen woord (pag. 123 – 152)

Dit hoofdstuk vormt grotendeels een historische toelichting bij de ontwikkeling van muziek en zang in de liturgie. (bv ontstaan van het gregoriaans, van meerstemmigheid en polyfonie,...).

Daarnaast bekijkt en beoordeelt de auteur ook de evolutie van het liturgische lied de laatste 50 jaar achtereenvolgens binnen de protestantse en binnen de katholieke kerk.

Ik neem hier slechts (uiteraard arbitrair) enkele gedachten uit over...

-Drie muzieksoorten (niet altijd scherp van mekaar te onderscheiden, veeleer concentrische cirkels)
+ Liturgische muziek (“... is geen muziek bij het woord maar muziek waarmee het woord gezongen wordt... Staat in dienst van het gehoorde, het gevierde en het geleefde woord”)
+ Kerkmuziek: ooit geschreven om in liturgisch verband te gebruiken maar die niet meer liturgisch functioneert (bv. (gregoriaans [?], cantates van Bach,...). Nu meer illustratief of decoratief gebruikt.
+ Religieuze muziek: nog breder terrein

-“Het liturgische zingen is vanaf het begin omstreden geweest vanwege het altijd aanwezige gevaar dat de muzikale emotie de woorden “over het hoofd zingt” of “verschoont”. (pag. 126)

-“... Maar belangrijker is dat de geloofsbeleving van velen in de vorige eeuw door onder meer twee wereldoorlogen danig door elkaar is geschud. Zingend geloven kan na Auschwitz niet meer zo onverstoorbaar vroom als in voorafgaande eeuwen. Men kan de door Dietrich Bonhoeffer in de oorlog opgeworpen kwestie van de religieuze taal niet negeren”

-Kinderliederen?

“Het is de vraag of er wel zo iets als een kerklied voor kinderen zou moeten zijn.” Indien ja, dan zouden ze minstens de kwaliteit moeten hebben van de verzen van Annie M.G. Schmidt...

“Goede liederen voor kinderen zijn ook geschikt voor volwassenen en andersom Uiteindelijk geldt voor alle liturgische liederen – want het gaat hier tenslotte over liturgie – dat ze moeten zijn als kinderliederen; anders zullen ze het koninkrijk niet binnengaan. Kinderen van grofweg zes tot twaalf jaar ... kunnen zich uitstekend thuisvoelen in een levende liturgie. ... Hetzelfde geldt in principe voor de jongeren, van twaalf tot achttien.” [Is dat wel zo evident?]

Slotbeschouwing: Liturgie van de toekomst (pag.145-152)

Het dichtbij

“De liturgie van de toekomst zal, overeenkomstig haar eigen aard, gericht zijn op de toekomst die in de Bijbel “koninkrijk der hemelen” wordt genoemd en “nieuwe hemel, nieuwe aarde”. Hoe verhoudt zich het gehoorde en gevierde woord over dat koninkrijk tot het geleefde woord, ... de inzet voor een rechtvaardiger wereldorde? Hoe moet de ekklesia omgaan met de “eschatologische” spanning tussen deze wereld en de komende, tussen het hier en nu en het ooit en eenmaal, het eschaton, het uiterste? ...”

Eschatologie is onderhevig aan een dubbele verleiding nl. elke verwachting afschrijven of haar doordrukken. “De ekklesia is geen revolutionaire cel ... maar ze is ook niet in zichzelf gekeerd...”

“Het gebed, respectievelijk de liturgie is een bede om een helder zicht op de weg die de mens daarbij moet gaan, om een evenwicht tussen wereldloze mystiek en revolutionaire dweepzucht.”

Secularisatie

Wat betekent een gemeente, een liturgie, een christelijk leven... in een a-religieuze wereld?

Bonhoeffer zag secularisatie als “aarding” van het christelijk geloof, ... een diepe, gedisciplineerde aardsheid, doortrokken van het besef van dood en opstanding. En Bonhoeffer zag opstanding niet als iets van na de dood, waardoor dit leven wordt gereduceerd tot een voorbijgaand tranendal, maar als een kwaliteit die heel het aardse leven doortrekt. Secularisatie betekent voor hem niet de vervreemding van onze westerse beschaving van haar bijbelse fundamenten ... maar veeleer een terugkeer naar de kern van het bijbelse verhaal: de secularisatie als aandrijfkraft van de menselijke bevrijdingsgeschiedenis...”

Aansluitend de vaststelling van Louis-Marie Chauvet “... dat de religieuze desacralisering van het christelijk geloof wordt afgelost door een areligieuze resacralisering. De invulling van wat heilig is, verschuift van het verticaal-hiërarchische naar het horizontaal-democratische, van algemene waarheden naar historische werkelijkheden, van dogma naar praxis, van hemel naar aarde.... Dan wordt de bevrijding van mensen en volkeren een “sacraal” project. Dan gaat het om de toekomst van de hongerlijders en de treurende en is de dorst naar gerechtigheid de kern van alle spiritualiteit. Als de liturgie deze verschuiving in haar vorm en taal integreert, komt ze dicht bij haar eigen oorsprong. Doet ze dat niet, dan wordt ze irrelevant...” (147)

Onbekwaam?

“Past de traditionele mis(liturgie) nog wel bij de hedendaagse mens? ...”

Chauvet: alles van waarde (feest, cadeau, kunst, liefde, ...) lijkt vandaag weerloos tegen de “vermarkting”, ook de rituelen (cfr. de opkomst van rituelenbureaus die “rites de passages” aanbieden). “Als de liturgie wordt geprivatiseerd en louter toegesneden wordt op de behoeften van “de klant” ... verliest zij haar eigen karakter. Uiteraard moet rekening worden gehouden met de situatie en de persoonlijke bijzonderheden ... maar ze (doop, huwelijk...) worden pas liturgie als dat eigene en persoonlijke wordt ingevoegd in en gespiegeld aan het grote verhaal van de ekklesia, aan het woord dat spreekt van een andere orde – het koninkrijk van god – waarin niet het geprivatiseerde eigenbelang vooropstaat maar het “gemenebest” en het “alles voor allen”. (148)

Leerhuismodel

Pleidooi voor het leerhuismodel “waarbij de verschillende groepen zich bij meningsverschillen ... samen buigen over de bronteksten van hun aller tradities... Nodig zal zijn een open ekklesia die zichzelf voortdurend vragen stelt en zo meer een “vragende” dan een dogmatische theologie bedrijft, die meer beweging is dan instituut, meer weg dan plaats ...”

Zoeken wat verloren is

Werkelijk levende liturgie wordt geboren uit een geduldige, studieuze omgang met haar bronnen: het grote verhaal van de Schriften en de uit haar voortgekomen traditie van Tora-getrouwheid en de navolging van het messiaanse voorbeeld van Jezus. Dat betekent dat de liturgie van de toekomst minder christocentrisch zal zijn ... meer op het tegoed van de joodse Schrift waarin de volle breedte van het menselijk leven ter sprake komt... Daarbij kan ook eindeloos veel geleerd worden van de rijke joodse traditie, die zich na Jezus heeft ontvouwd, tot op vandaag.... En er zal meer aandacht moeten komen voor de ekklesia als het levend historisch organisme dat in deze wereld werkzaam is, in en buiten de kerkelijke instituties om. Ook aandacht voor "...de verzwegen achterkant van de kerkgeschiedenis ... de verhalen van ketters en heiligen, van ... mensen die hun leven voor een betere wereld hebben ingezet en gegeven. Dat is een andere traditie dan de officiële, dogmatische ... Weer opzoeken wat in de geschiedenis van het geleefde woord is verloren gegaan..."

Vragen bij de Slotbeschouwingen

1. Wat kan een "areligieuze resacralisering" betekenen in ons denken en doen? Welke weerslag heeft dit dan op liturgie?
2. Waaraan dient liturgie (doop, huwelijk, ...) te beantwoorden opdat het geen "marktgericht" product dreigt te worden, gesneden op de maat van "de klant"?

Veel inspiratie, vooral in het onderling gesprek.

Als het de liturgie die wij samen beleven kan verrijken, is het de moeite waard!

Jef Schoenaerts - 23 februari 2016